

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ανδρέας Ζωγράφου

Επισκέπτης καθηγητής Κοινωνικής Εργασίας ΣΕΥΠ,
ΤΕΙ Πάτρας

Στην εργασία αυτή γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης του ιδεολογικού πλαισίου της Κοινωνικής Εργασίας. Εξετάζεται ιστορικά το θέμα, αναλύεται η εκπαίδευση των Κοινωνικών Λειτουργών, δίνονται στοιχεία της παιδαγωγικής της διάστασης και τέλος προβάλλεται ο στόχος της "προοδευτικής" Κοινωνικής Εργασίας που είναι η χειραφέτηση του ατόμου και η εξάλειψη των κοινωνικών απιών της κοινωνικής διάκρισης.

Αναλύοντας κανείς την περιορισμένη ελληνική βιβλιογραφία στον τομέα της Κοινωνικής Εργασίας, διαπιστώνει ότι σχεδόν όλες οι δημοσιεύσεις αναφέρονται στον αγγλόφωνο χώρο. Χαρακτηριστικό των παραπάνω δημοσιεύσεων είναι το γεγονός, ότι, ακόμη και στα αξιόλογα περιοδικά των Συλλόγων Κοινωνικών Λειτουργών στην Ελλάδα, δεν υπάρχει η κριτική αντιπαράθεση. Λείπει, δηλαδή, στην ουσία η επικοινωνία ανάμεσα στους συγγραφείς και τους αναγνώστες.

Εκτός τούτου, διαπιστώνεται και η απουσία μιας σφαιρικής (διεπιστημονικής) ανάλυσης των διαφόρων παραμέτρων που καθορίζουν τον κοινωνικοπολιτικό ρόλο της Κοινωνικής Εργασίας. Αποτέλεσμα του τεμαχισμού των διαφόρων παραμέτρων είναι η αδυναμία του σπουδαστή και μέλλοντα επαγγελματία να αντιληφθεί τους διάφορους συσχετισμούς που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για μια εφαρμοσμένη επιστήμη, όπως είναι η Κοινωνική Εργασία.

Με την παρούσα βιβλιογραφική έρευνα αναλύονται μερικές από τις παραμέτρους (ιδεολογικές, θεσμικές, οργανωτικές και νομικές) που καθορίζουν το πλαίσιο, μέσα στο οποίο υποχρεούται να δράσει η Κοινωνική Εργασία, με σκοπό την εξακρίβωση και ανάλυση των δομικών και λειτουργικών δυσλειτουργιών και την ανεύρεση δυνατοτήτων για μια αποτελεσματική δράση εντός του κρατικού ή ιδιωτικού φορέα της Κοινωνικής Εργασίας.

Παρά το γεγονός ότι η έρευνα αυτή στηρίζεται κυρίως σε ξένη βιβλιογραφία, εν τούτοις, η προσωπική μας εμπειρία επιβεβαιώνει ότι τα πορίσματά της, παρά τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού χώρου, ισχύουν σε μεγάλο βαθμό και για τον ελληνικό χώρο.

Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι η έρευνα αυτή υποκαθιστά μια ειδική έρευνα στο δικό μας χώρο. Αντίθετα, η μικρή αυτή συμβολή, που περιέχει και μερικές προκλητικές γενικεύσεις, φιλοδοξεί να αποτελέσει ερέθισμα για συστηματικές έρευνες στον τομέα αυτό εκ μέρους συναδέλφων ή και σπουδαστών, στο πλαίσιο των πτυχιακών τους εργασιών.

Με το πνεύμα αυτό, η εργασία αυτή θα έχει εκπληρώσει τον σκοπό της, αν αποτελέσει ερέθισμα για μια κριτική ανάλυση της θεωρίας και της πράξης της Κοινωνικής Εργασίας και την έναρξη ενός κριτικού, εποικοδομητικού διαλόγου, που είναι απαραίτητος για την ποιοτική αναβάθμιση του επαγγέλματός μας.

Είναι αυτονόητο ότι κάθε κριτική παρατήρηση ή υπόδειξη σχετικά με την παραπάνω μελέτη θα είναι ιδιαίτερα ευπρόσδεκτη.

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Η ιδεολογία της Κοινωνικής Εργασίας

1.1 Ιστορική αναδρομή.

Στους αρχαίους πολιτισμούς, όπου διαμορφώνονται οι πρώτες δομές εξουσίας, βλέπουμε ότι η βοήθεια αποτελούσε μια μορφή ελέους των δυνατών προς τον "αδύνατο", τον "άθλιο", που ήταν αντικείμενο της βοήθειας. Η φιλανθρωπία ήταν μια μορφή εξισορρόπησης. Βλέπουμε τις διάφορες θρησκείες (χριστιανική, ισλαμική, εβραϊκή) που προσπαθούν στην εκάστοτε κοινωνία να επιβάλλουν τη φιλανθρωπία σας μορφή υλικής εξίσωσης. Αυτή η αντίληψη της φιλανθρωπίας αποσκοπούσε στη διαιώνιση της κοινωνικής σχέσης των "προνομιούχων υποκειμένων προς τα άθλια αντικείμενα." (Jouhy 1980, 195).

Αυτή η δραστηριότητα εξίσωσης καθοριζόταν πάντα από τους κρατούντες, οι οποίοι καθόριζαν και το είδος των "αναγκών". Ο "λαμβάνων" είχε τον παθητικό ρόλο του αντικειμένου, το οποίο λάβαινε αυτά τα οποία νόμιζε ότι έπρεπε να δώσει ο "δίδων", ο οποίος καθόριζε και την ποιότητα και ποσότητα των εκάστοτε αναγκών. Με την ανάπτυξη των πόλεων και της βιομηχανίας αρχίζει να αλλάζει η σχέση ανάμεσα στους προνομιούχους "δίδοντες" και στους μη προνομιούχους "λαμβάνοντες". Με τη συλλογική εργασία στα αστικά κέντρα αναπτύσσεται το εργατικό κίνημα. Οι εργάτες οργανώνονται και αρχίζουν να καθορίζουν και να εκφράζουν μόνοι τους τις ανάγκες τους. Με τη διακήρυξη του κομμουνιστικού μανιφέστου, το φάσμα του κομμουνισμού πλανάται σε όλη την Ευρώπη. Αυτή η εξέλιξη συγκλονίζει την απολυταρχική Ευρώπη και τις εκκλησίες της. Για να αντιμετωπίσουν τη νέα κατάσταση, οι προνομιούχες τάξεις αρχίζουν μια συστηματική φιλανθρωπία. Έτσι αρχίζει η δημιουργία διαφόρων εκκλησιαστικών φιλανθρωπικών οργανώσεων με σκοπό την αντιμετώπιση της φτώχειας.

Αργότερα, μετά τη Γαλλική επανάσταση και την άνοδο του εργατικού κινήματος, το κράτος, μπροστά στον κίνδυνο των σοσιαλιστών, αναγκάζεται να καθιερώσει την κοινωνική νομοθεσία. Έτσι την εποχή του Bismarck λαβαίνεται μια σειρά μέτρων κοινωνικής πρόνοιας.

Το 1883 το Reichtag ψηφίζει το νόμο ασφάλειας κατά της ασθένειας, το 1884 το νόμο περί προστασίας από τα ατυχήματα και το 1889 το νόμο προστασίας γήρατος και αναπήρων. Κατά τη συζήτηση των παραπάνω νόμων ο καγκελάριος Bismarck αναγκάστηκε να αιτιολογήσει την ψήφισή τους:

"Αν δεν υπήρχαν οι Σοσιαλοδημοκράτες και δεν υπήρχαν ένα σωρό άνθρωποι που να τους φοβόταν, δεν θα υπήρχε ακόμη η μικρή πρόοδος που κάναμε με την κοινωνική μεταρρύθμιση". (Schuster, 1970, 21). Ταυτόχρονα ψηφίζονται μέτρα, με τα οποία οι Σοσιαλοδημοκράτες θεωρούνται παράνομοι, και αρχίζει η δίωξή τους. Παρ' όλα αυτά δημιουργούνται οργανώσεις αυτοβοηθείας (σύλλογοι επιμόρφωσης εργατών) και

αγωνίζονται για κοινωνικοπολιτικές αλλαγές.

Ετσι, λοιπόν, με την αναγκαστική καθιέρωση της κοινωνικής πολιτικής από το κράτος που υποστηρίζεται από τις εκκλησίες, αρχίζει η αντίληψη για μια επαγγελματική κοινωνική εργασία.

Ακόμη και σήμερα η Κοινωνική Εργασία βασίζεται στην ιδεολογία της "υγειούς" κοινωνίας, η οποία θέλει να βοηθήσει άτομα ή ομάδες για να ανταποκριθούν στις γενικές απαιτήσεις της. Η βοήθεια αυτή, από καθαρή υλική βοήθεια, συμπληρώθηκε από την "ψυχοκοινωνική" βοήθεια, η οποία μάλιστα προσφέρεται σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, για να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες προσαρμογής, που απορρέουν από τη ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη (Ross 1971, 17 - 19).

Επίκεντρο του ενδιαφέροντος της ΚΕ είναι το "απροσάρμοστο" άτομο. "Η βασική αρχή της εξατομίκευσης καθορίζει τη θεραπεία της σύγχρονης Κοινωνικής Εργασίας." Κοινωνική βοήθεια είναι σχεδόν αποκλειστικά "προσωπική βοήθεια" στην οποία ο Κοινωνικός Λειτουργός αντιμετωπίζει τον απομονωμένο πελάτη." (Hollstein, 1973, 15). Η κοινωνία θεωρείται γενικά σαν ένας χώρος, ο οποίος εγγυάται δημοκρατία, ίσες ευκαιρίες, κοινωνική δικαιοσύνη και ευημερία σε όλα τα άτομα.

Ο Peter αναφέρεται στον Weber και θεωρεί τον ισχυρισμό ότι "ζούμε σε δημοκρατικές συνθήκες" χωρίς να αναφέρονται συγκεκριμένα οι πραγματικές συνθήκες ζωής, σαν "μια αυταπάτη" αποδίδει δε στην "κοινωνική" εργασία με ομάδες τον χαρακτηρισμό αυτής της "αυταπάτης" επειδή βασίζεται σε μια "αφελή αντίληψη δημοκρατίας από τις ΗΠΑ, και κατηγορεί την ΚΕΟ ότι αποσιωπά τις κοινωνικές αντιφάσεις, "που οφείλονται στη βασική αντίφαση της αμοιβόμενης εργασίας και κεφαλαίου" και εξυπηρετεί την "κοινωνικοποίηση στο σύστημα." (Peter 1982, 22). Ο Weber θεμελιώνει τις παραπάνω θέσεις του με την περιγραφή των "ανίσων ευκαιριών" στον οικονομικό τομέα, στον τομέα ψυχαγωγίας και στον τομέα της εκπαίδευσης." (Peter 1982, 22).

Η μή ύπαρξη ίσων ευκαιριών στις δυτικές δημοκρατίες επιβεβαιώνεται από πληθώρα ερευνών. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις μελέτες του Gottscalch κ.α., 1975, Hollstein 1973, Πυριωτάκη 1984, Φραγκουδάκη, 1985, Huch 1974.

2. Οι "πελάτες" της Κοινωνικής Εργασίας.

Ερευνες στη Γερμανία διαπιστώνουν ότι το 80% των νέων που βρίσκονται σε ιδρυματική περίθαλψη προέρχονται από εργατικές οικογένειες. Οι νέοι αυτοί αποτελούν και την μεγάλη πλειοψηφία των "πελατών" την Κοινωνικής Εργασίας. Άλλες έρευνες σχετικά με τα άρρενα άτομα που χρήζουν κοινωνικής βοήθειας δείχνουν ότι σχεδόν όλα "στρατολογούνται από την εργασία." (Hollstein 1973α, 187).

Μελέτες σχετικά με τα παιδιά των αστέγων στη Γερμανία διαπιστώνουν ότι ενώ τα παιδιά είναι φυσιολογικά, αναφορικά με τη νοημοσύνη τους οι δυσμενείς συνθήκες του περιβάλλοντος επιφέρουν την ψυχική τους καταστροφή με αποτέλεσμα όταν φθάσουν στην σχολική ηλικία να μην έχουν καμία δυνατότητα μάθησης. Ετσι η οικονομική αθλιότητα μετατρέπεται σε ψυχική αθλιότητα, με αποτέλεσμα να αναπαράγονται οι κοινωνικές αδικίες. Συνεπώς, η "αποκλίνουσα συμπεριφορά" και η μετέπειτα "εγκληματική συμπεριφορά" είναι αποτελέσματα των "ελειμματικών συνθηκών κοινωνικοποίησης", τα αίτια των οποίων δεν οφείλονται στο άτομο αλλά στην κοινωνία. (Hollstein 1973, 19-26). Εξ άλλου ο άνθρωπος δεν ζει μόνος του, αλλά είναι βασικά αποτέλεσμα του περιβάλλοντος στο οποίο κοινωνικοποιείται. Βέβαια δεν πρέπει να παραμελείται και το γεγονός ότι και το άτομο επηρεάζει το περιβάλλον, διότι βρίσκεται σε μία σχέση

αλληλοεπίδρασης. Στην προκειμένη όμως περίπτωση τα άτομα δεν έχουν σχεδόν καμία δυνατότητα αυτοπραγμάτωσης και επίδρασης στο "ελειμματικό τους" περιβάλλον.

2.1 Η αντιμετώπιση των "πελατών" από την Κοινωνική Εργασία.

Γενικά επικρατεί η αντίληψη ότι υπεύθυνοι για την "περιθωριοποίησή" τους είναι οι ίδιοι οι παθόντες, τα δε κοινωνικο-οικονομικά αίτια αναφέρονται σαν δευτερεύοντες παράγοντες ή αγνοούνται τελείως. (Khella 1,2).

Για να αιτιολογήσει η ΚΕ την παρέμβασή της στους "πελάτες" της χρησιμοποιεί διάφορους χαρακτηρισμούς, όπως "ανώμαλος", "ασταθής", "τεμπέλης", "απροσάρμοστος", "άσωτος", "άθλιος" κ.λ.π. Το σύνολο αυτών των όρων χαρακτηρίζεται σαν "αποκλίνουσα συμπεριφορά", δηλαδή η ενέργεια του ΚΛ καθορίζεται από αξίες και στάνταρτ που πρέπει να τηρεί ο "πελάτης". Με το να προσαρμόσει πάλι τον "πελάτη" στο κοινωνικά αποδεκτό σύστημα αξιών, τον επαναφέρει στο πλαίσιο, στο οποίο κινούνται τα "κοινωνικά προσαρμοσμένα" άτομα που παίζουν σωστά τον κοινωνικό τους ρόλο. Το "ομαλό", το "σωστό" καθορίζεται με χαρακτηρισμούς όπως "καθαρός", "εργατικός", "τίμιος", "έξυπνος", "φιλομαθής", "κοινωνικός" κ.λ.π., δηλαδή με αξίες που είναι απαραίτητες, για να λειτουργήσει ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής. Γενικά η ευθύνη για την "αποκλίνουσα συμπεριφορά" αποδίδεται στο άτομο. Το ότι η περιθωριοποίηση και η "αποκλίνουσα συμπεριφορά" μπορεί να οφείλονται και σε κοινωνικο-οικονομικά αίτια, δεν αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερου προβληματισμού. (Hollstein 1973, 19-26).

Η γενική αντίληψη υπονοεί την "αποτυχία" του "πελάτη" και την "ομαλή" λειτουργία της κοινωνίας. Η κατεύθυνση είναι ξεκάθαρη, η ΚΕ βοηθά σε κάθε περίπτωση, είτε δίδοντας υλική είτε ψυχική βοήθεια. Η "αρμονική κοινωνία" με τις αξίες της που δεν αμφισβητούνται αποτελεί τον γνώμονα για την "απόκλιση" του ατόμου που πρέπει να βοηθηθεί, για να επανενταχθεί στην κοινωνία. (Hollstein, 1973, 169-170). Σαν αίτια της δημιουργίας των περιθωριακών ομάδων αναφέρονται συχνά η "ανομία", ψυχολογικά και βιολογικά αίτια, συγκρούσεις γενεών, ανάρμοστη συμπεριφορά, προβλήματα επικοινωνίας κ.λ.π., ή η ανικανότητα του ατόμου, να αντιμετωπίσει προβληματικές καταστάσεις. (Khella μέρος 1,2). Το ότι η προσαρμογή του ατόμου στην "υγιή" κοινωνία θα μπορούσε να είναι αντίθετη από τις πραγματικές ανάγκες του ατόμου, δεν αποτελεί θέμα συζήτησης αλλά ούτε και βασικό στόχο της εκπαίδευσης των κοινωνικών λειτουργών. (Hollstein 1973α, 169-170).

Ο Peter διαπιστώνει ότι "όλες οι αναλύσεις των "κλασικών μεθόδων" αποκλείουν την "κοινωνική διάσταση στην μεθοδική ενέργεια και ότι τα προβλήματα αντιμετωπίζονται ατομικά σαν παθολογικές περιπτώσεις". (Peter 1982, 20-21). Το μεγαλύτερο ποσοστό των βιβλίων είναι μεταφράσεις από αμερικάνικη βιβλιογραφία. Χαρακτηριστικό των βιβλίων αυτών είναι μία "πραγματιστική προσέγγιση, χωρίς καμία θεωρητική (πόσο μάλλον επιστημονική) εμβάθυνση." (Meinhold, 1973, 209).

Ετσι, στο βιβλίο της Perlman, το οποίο αποτελεί ακόμη και σήμερα υποχρεωτικό ανάγνωσμα στην εκπαίδευση των Κ.Λ., χαρακτηρίζει την κοινωνική βοήθεια με άτομα σαν "μία διαδικασία, που χρησιμοποιείται από ορισμένες κοινωνικές υπηρεσίες, για να βοηθήσει τους ανθρώπους να αντιμετωπίσουν καλύτερα τα προβλήματά τους στον κοινωνικό τομέα. (Perlmann 1973, 18). Σαν "πυρήνα της ΚΕΑ η Perlmann βλέπει "ένα άτομο που έρχεται με ένα πρόβλημα σε μια υπηρεσία, όπου το βοηθά ο επαγγελματικά εκπαιδευμένος "εκπρόσωπός" της μέσω μιας συγκεκριμένης διαδικασίας." (Perlman 1973, 18). Τα δε προβλήματα που πρέπει να θεραπευτούν από την ΚΕΑ χαρακτηρίζονται

σχεδόν "αποκλειστικά σαν ψυχοκοινωνικά προβλήματα", ότι δηλαδή πίσω από κάθε πρόβλημα υπάρχουν "συναισθηματικοί παράγοντες." (Peter 1982, 11) βλέπε επίσης ΚΟπορκα 1971, Hollis 1971, Bang 1968, Perlman 1973 και Bestek 1972).

Ο Peter θεωρεί αυτή την έκφραση σωστή αλλά και λανθασμένη. Σωστή διότι σε κάθε ψυχοκοινωνικό πρόβλημα περιέχονται "συναισθηματικοί (ψυχικοί) παράγοντες. Είναι όμως ταυτόχρονα και λανθασμένη διότι αγνοεί την "κοινωνική" διάσταση ή την περιορίζει μόνο στη σχέση ανάμεσα στους ανθρώπους. Έτσι δημιουργείται η βάση για την απασχόληση των ΚΛ μόνο με τους "συναισθηματικούς" παράγοντες ενός "ψυχοκοινωνικού" προβλήματος και τα "ψυχοκοινωνικά" προβλήματα μετατρέπονται σε "ψυχικά" προβλήματα. (Peter 1982, 11).

Παρά το γεγονός ότι από πολλούς συγγραφείς αναγνωρίζεται το περιβάλλον σαν εν μέρει αιτιογόνος παράγων των προβλημάτων (Perlman 1973, 43-70) για την διάγνωση των προβλημάτων χρησιμοποιούνται θεωρητικά αποσπάσματα από την ψυχανάλυση, ενώ οι κανόνες της μεθοδικής διαδικασίας προέρχονται από το χώρο της "μη κατευθυνόμενης θεραπείας" του Rogers με βασικό χαρακτηριστικό την μη κατεύθυνση του πελάτη, πράγμα που θεωρείται αναμφισβητήσιμο, αν λάβει κανείς υπόψη την εξάρτηση του ΚΛ από την οργάνωση, η οποία θέλει να τον ελέγχει και να τον προσαρμόσει. (Meinhold, 1973, 209).

Στην προκειμένη περίπτωση λείπει ουσιαστικά η εθελοντική προσέλευση και η συμμετοχή του πελάτη στα έξοδα της θεραπείας που "συμβάλλει στην εξάλειψη του συναισθήματος της ενοχής, της εξάρτησης ή της ευγνωμοσύνης απέναντι στον θεραπευτή. (Rogers στον Tausch 1973, 40).

Ο Tausch αναφέρει, επί πλέον επικαλούμενος τον Rogers, ότι η οικονομική συμμετοχή του πελάτη στα έξοδα, ανάλογα με το εισόδημά του, προάγει και την "αυτοεκτίμηση του πελάτη" διότι δέχεται μια "σημαντική βοήθεια" πληρώνοντας μια ανάλογη "αντιπαροχή". (Tausch 1973, 41).

Βασική προϋπόθεση για την έναρξή της βοηθητικής διαδικασίας είναι ότι το πρόβλημα του πελάτη πρέπει να ανήκει στην κατηγορία των προβλημάτων, για τα οποία είναι αρμόδια η υπηρεσία. "Η δυνατότητα ότι και οι θεσμικές προϋποθέσεις είναι μεταβλητές ή της αναζήτησης νέων θεσμικών δυνατοτήτων δεν συζητείται σε κανένα σημείο της βιβλιογραφίας που ερευνήθηκε ενδεικτικά για την ΚΕΑ (Peter 1982, 13).

Στην προκείμενη περίπτωση ο Peter διαπιστώνει ότι σε κανένα σημείο της ερευνηθείσας βιβλιογραφίας δεν αναφέρονται οι "δομικοί παράγοντες" που εμποδίζουν την "υλοποίηση των γενικών προσδοκιών συμπεριφοράς και απαιτήσεων" της συμβουλευτικής συνέντευξης που στην ουσία δεν διαφέρουν σε τίποτε από τους "γενικούς κανόνες συμπεριφοράς" που πρέπει να διέπουν τις ανθρώπινες σχέσεις (Peter 1982, 15).

Βέβαια η "μεμονωμένη επεξεργασία των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας μπορεί στη θεραπευτική προσέγγιση να είναι πολύ λογική και να οδηγήσει σε καλά αποτελέσματα. Τα προβλήματα όμως των πελατών στην κοινωνική πρόνοια και στα συμβουλευτικά γραφεία των συνοικισμών είναι συνήθως τελείως διαφορετικά και οι περισσότεροι από τους πελάτες δεν είναι απαλλαγμένοι ούτε από οικονομικές φροντίδες ούτε από βασανιστικά γεγονότα της ζωής", που αποτελούν προϋπόθεση για μια αποτελεσματική θεραπευτική διαδικασία. (meinhold 1982, 176).

Συνεπώς η παραπάνω διαδικασία ενδείκνυται βασικά για τα μεσοστρώματα διότι εκπληρώνουν τις βασικές προϋποθέσεις για την εφαρμογή της μεθόδου αυτής, όπως είναι η εθελοντική προσέλευση, η οικονομική ανεξαρτησία και το ανάλογο μορφωτικό

επίπεδο.

Η ιδιαίτερη προτίμηση των ΚΛ για τη συζήτηση σαν μέσο επίλυσης του "προβλήματος" οφείλεται βέβαια και στο γεγονός ότι κατά την διάρκεια της εκπαίδευσης τους η "συμβουλευτική συνέντευξη" διδάσκεται σαν ο μόνος τρόπος αντιμετώπισης του πελάτη χωρίς να συνειδητοποιήσουν οι σπουδαστές τις προϋποθέσεις, κάτω από τις οποίες μια τέτοια μέθοδος θα μπορούσε να εφαρμοστεί αποτελεσματικά. Ενδεικτικά η Meinhold αναφέρει ένα παράδειγμα αντιμετώπισης των πελατών με τη μέθοδο αυτή και τις συνέπειες: "Η συνεργάτρια της Πρόνοιας αναζητά πελάτισσες για μια "γυναικεία ομάδα". Ήθελε να ενθαρρύνει μερικές γυναίκες να συζητήσουν μαζί της τα προβλήματά τους σε ομαδικές συνεδριάσεις. Για τη χρήση αυτής της μεθόδου η συνεργάτρια είχε προετοιμαστεί σε επιμορφωτικά μαθήματα στην "διεξαγωγή συζήτησης με ομάδες". Στην πρώτη συνάντηση οι γυναίκες αναφέρονται σε "προβλήματα" των δεσμευμένων συνθηκών κυκλοφορίας στην περιοχή της γειτονιάς τους. Μερικές ρωτάνε, αν μπορούν να βρουν ένα όχημα, για να μπορούν κάπου-κάπου να πηγαίνουν στους κινηματογράφους της μακρινής πόλης. Και σε περίπτωση που αυτό δεν θα βρισκότανε, τότε προτείνουν άλλες γυναίκες ότι θα μπορούσαν να πηγαίνουν κάπου-κάπου στο κοντινό κέντρο μπόουλινγκ διότι "σ' αυτή τη γειτονιά δεν υπάρχει τίποτε για ψυχαγωγία". Η συνεργάτρια απογοητεύεται, επιμένει να συζητήσουν για προβλήματα. Η ομάδα, μετά από λίγο καιρό, διαλύεται." (meinhold 1982, 176-177).

Ο τεμαχισμός των πελατών σε "περιπτώσεις" αναγκάζει τον Κοινωνικό Λειτουργό να ασχολείται μόνο με τα συμπτώματα και όχι με τα κοινωνικά αίτια των προβλημάτων. Η Ομάδα Κριτικών Κοινωνικών Λειτουργών (AKS) του Βερολίνου βλέπει στον "τεμαχισμό" της περίπτωσης την "αποσιώπιση της πραγματικής αποτυχίας της Κοινωνικής Εργασίας." (AKS), Berlin, 1973, 232).

3. Η εκπαίδευση των Κοινωνικών Λειτουργών.

Η εκπαίδευση των Κοινωνικών Λειτουργών βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην αντιμετώπιση του ατόμου και δεν αναφέρεται συνήθως στα κοινωνικο-πολιτικά αίτια του προβλήματος. (Hollstein 1973, 19-20).

Η εκπαίδευση χαρακτηρίζεται από την μεταβίβαση αποσπασμάτων μεμονωμένων επιστημονικών κατευθύνσεων (Ψυχολογία, Δίκαιο, Φιλοσοφία, Κοινωνιολογία κ.λ.π) χωρίς κανένα αλληλοσχετισμό, με αποτέλεσμα την έλλειψη σφαιρικών γνώσεων που είναι απαραίτητες για μια εφαρμοσμένη επιστήμη, σαν την Κοινωνική Εργασία. Επί πλέον οι Κ.Λ. εκπαιδεύονται και σε διάφορους μεθόδους προσέγγισης, ως επί το πλείστον αμερικάνικης προέλευσης. (Hollstein 1973, 21-22) Γενικά η εκπαίδευση περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά στην ανάλυση "περιπλόκων" θεραπευτικών "τεχνικών", ενώ για την εξάλειψη "ενδεχομένων" υλικών αναγκών φαίνεται ότι δεν χρειάζεται ιδιαίτερες ενώσεις, αλλά αρκεί η "υγιής ανθρώπινη κατανόηση". (meinhold 1973, 209-210). Ο Peter σε μια ανάλυση των "κλασσικών μεθόδων" της Κοινωνικής Εργασίας διαπιστώνει ότι "επίκεντρο ολόκληρης της βιβλιογραφίας των κλασσικών μεθόδων είναι η αλληλοεπίδραση στη σχέση "Κ.Λ. - πελάτης" και "Κ.Λ. - ομάδα πελατών" (PETER 1982, 10)

Οι Boulet/krauss/oelschlagel αναλύουν κριτικά την "κλασσική" βιβλιογραφία της Κοινωνικής Εργασίας (π.χ. Perlman 1969, Konopka 1978, Ross 1968) και των επιγόνων τους και διαπιστώνουν ότι ο σπουδαιότερος "αυτοπεριορισμός τους" και "ταυτόχρονα και η ιδεολογική τους αδιέξοδος οφείλονται στο ότι δεν εννοούν την κοινωνία σαν

πεδίο σύγκρουσης αντιφατικών συμφερόντων, αλλά βασίζονται σε ένα πρότυπο δημοκρατικού κοινοβουλευτισμού που παρέχει σε όλα τα άτομα και τις ομάδες της κοινωνίας ίσες ευκαιρίες, παρά το γεγονός που η καθημερινή εμπειρία των Κοινωνικών Λειτουργών με τους πελάτες διδάσκει σαφώς κάτι άλλο." (Boulet κ.α. 1980, 134-135)

Ο Hollstein διαπιστώνει σχετικά ότι "επιστημονικά ακατάρτιστοι και πολιτικά απληροφόρητοι Κοινωνικοί Λειτουργοί θα συνεχίσουν να προσφέρουν και μελλοντικά συναισθηματική "φιλική υπηρεσία" και "υπηρεσία αγάπης", αντί να αναλογισθούν ορθολογικά τον ρόλο τους και στο μέλλον θα πιστεύουν άκριτα στο κράτος προνοίας και στις ίσες ευκαιρίες, όταν τους έχουν διδάξει μόνο την καθιέρωση του συντάγματος και όχι την ανάλυση της κοινωνικής πραγματικότητας." (hollstein 1973, 22)

4. Ο κοινωνικός ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας.

Όπως αναφέραμε παραπάνω, τα μέτρα κοινωνικής πρόνοιας αποτελούσαν πάντα μια παραχώρηση του κεφαλαίου απέναντι στο οργανωμένο εργατικό κίνημα. Συνεπώς η Κοινωνική Εργασία έχει σκοπό να αμβλύνει τη δύναμη των προσπαθειών της εργατιάς για μια μεταρρύθμιση ή ακόμη και αλλαγή του συστήματος. Έτσι λοιπόν και σήμερα η Κοινωνική Εργασία παίζει ένα ρόλο "εξισωτικό" δίνοντας την εντύπωση ότι το κράτος "Κοινωνικής Προνοίας" ενδιαφέρεται για όλα τα μέλη του. Ο ρόλος αυτός της Κ.Ε. είναι γνωστός από τις αρχές του μεσαίωνα, σαν φροντίδα για τους φτωχούς και σαν πρόνοια. Στην προκειμένη περίπτωση έχουμε μια σχέση άνιση και μονοδρομική, ο βοηθούμενος αποτελεί το "αντικείμενο της βοηθητικής δραστηριότητας" (Jouhy 1980, 195) Η μόνη αντίδραση που μπορεί να δείξει ο βοηθούμενος είναι η ευγνωμοσύνη προς τον βοηθούμενο, το δωρητή. Στην προκειμένη περίπτωση δημιουργείται μια σχέση μόνιμης εξάρτησης από το βοηθούμενο, δηλαδή μια σχέση επαίτη προς το δωρητή που "εκπληρώνει" το κοινωνικό του χρέος με την ελεημοσύνη. Αυτή η στάση "ουδετερότητας", η διατήρηση δηλαδή του "status Quo", είναι στην ουσία μια πολιτική πράξη υπέρ των προνομιούχων και κατά των μη προνομιούχων, διότι συμβάλλει στην διαίωνιση της σχέσης εξάρτησης. Σύμφωνα με τη θέση αυτή η Κοινωνική Εργασία βρίσκεται σε μια θέση "αντίδρασης", καλείται δηλαδή να δράσει μόνο όταν το άτομο έχει πάθει κάποια "βλάβη". Με άλλα λόγια η Κ.Ε. είναι ένα είδος πυροσβεστικής υπηρεσίας ή νοσοκόμου που καλείται να δράσει όταν ήδη ξεσπάσει κάπου φωτιά ή υπάρχουν τραυματίες. Είναι όμως γνωστό ότι η πυροσβεστική υπηρεσία και οι πρώτες βοήθειες ενεργοποιούνται μόνο όταν λάβουν το σήμα κινδύνου, όταν δηλαδή έχει προκληθεί κάπου ζημιά. Το ίδιο μπορούμε να πούμε και για την οδική βοήθεια. Βλέπουμε λοιπόν ότι και οι τρεις υπηρεσίες έχουν βασικά μια λειτουργία "αντιδραστική". Ο Jouhy χαρακτηρίζει την πυροσβεστική υπηρεσία, τις πρώτες βοήθειες αλλά και την Κοινωνική Εργασία σαν "αντιδραστικούς θεσμούς". Ενεργοποιούνται δηλαδή μόλις συμβεί κάπου μια βλάβη και μετά την αποκατάστασή της αποσύρονται και ασχολούνται πλέον με ένα έργο γενικής ή ατομικής ενημέρωσης και προειδοποίησης. (Jouhy 1980, 195) Η πυροσβεστική υπηρεσία και η Κ.Ε. καταπολεμούν τα συμπτώματα και όχι τα αίτια. Αυτή η "αντιδραστική" λειτουργία είναι στην ουσία και ο ρόλος που της έχει δοθεί από την κοινωνία.

Ο Hollstein απορρίπτει βασικά την Κοινωνική Εργασία και την χαρακτηρίζει σαν "θεσμός αναπαραγωγής", "καταστολής" και "πειθαρχίας". (Hollstein 1973, σελ. 205-2-7)

Ο συγγραφέας είναι της γνώμης ότι, στη σημερινή κοινωνία, στην Κοινωνική Εργασία έχει δοθεί ο ρόλος του "πράκτορα και εκπροσώπου του κυρίαρχου κράτους με καθήκον την υλική και ιδεολογική αναπαραγωγή του υπάρχοντος συστήματος." (στο

ίδιο δελ. 42). Ο συγγραφέας περιγράφει τον Κοινωνικό Λειτουργό με χαρακτηρισμούς από το πεδίο της μάχης, όπως "νοσοκόμος", "συνεργείο βλαβών" ή "τραυματιοφορέας". (στο ίδιο σελ. 9).

Ο Khella σε μια ανάλυση της θεωρίας και της πράξης της Κ. Εργασίας συμπεραίνει ανάμεσα στα άλλα ότι η Κοινωνική Εργασία θεραπεύει τα "συμπτώματα", για να "αποσιωπήσει τα αίτια της κοινωνικής αθλιότητας." (Khella Tell 1, 145)

Συμπερασματικά ο Hollstein διαπιστώνει ότι ο Κ.Λ. παίζει δύο ρόλους:

α) τον αντισταθμικό, δηλαδή την αντιστάθμιση των ελλείψεων που παράγει το καπιταλιστικό σύστημα και να αμβλύνει έτσι την κριτική κατά του συστήματος αυτού η δε παρεχόμενη υλική βοήθεια έχει σαν σκοπό την συγκάλυψη όλων των κοινωνικών αδικιών και να δώσει την εντύπωση ότι το σύστημα είναι δίκαιο και δημοκρατικό

β) τον ρόλο του ελεγκτή και τιμωρού: Από τη μια μεριά επιβλέπει την τήρηση των αξιών του συστήματος και από την άλλη επιβλέπει κυρώσεις στα άτομα που παραβαίνουν αυτές τις αξίες, δηλαδή τα άτομα που παρουσιάζουν "αποκλίνουσα συμπεριφορά" (Hollstein 1973, 40)

Ο Hollstein βλέπει στην Κ.Ε. τρεις λειτουργίες:

1) την οικονομική που αποσκοπεί στην αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης

β) την κοινωνική που αποσκοπεί στη διατήρηση των ταξικών διαφορών

γ) την πολιτική που αποσκοπεί στην σταθεροποίηση των σχέσεων αξουσίας, δίνοντας την εντύπωση ότι ικανοποιούνται και οι ανάγκες των φτωχών. Στην προκειμένη περίπτωση η Κ.Ε. επιδρά σαν "καταπραϋντικό", σαν "κοινωνική ασπιρίνη" που δίνεται στον άρρωστο για να τον καθησυχάσει, χωρίς να καταπολεμά τα αίτια της ασθένειάς του. (Hollstein 1973, 189)

Ο Khella χαρακτηρίζει τις τάσεις απόρριψης της Κοινωνικής Εργασίας σαν "αντικοινωνικο-παιδαγωγική" ή "αντιπαιδαγωγική" (Khella 1982, σελ. 21). Παρά το γεγονός που ο Khella βρίσκει την κριτική των θεσμών της Κοινωνικής Εργασίας σωστή, διαπιστώνει, όμως, ότι η κριτική αυτή "κρύβει ένα αποφασιστικό σφάλμα". Σαν βάση αυτού τους σφάλματος θεωρεί τη "μη διαλεκτική προσέγγιση προς το προς διερεύνηση φαινόμενο Κοινωνική Εργασία." (στο ίδιο σελ. 24)

Ο Khella υποστηρίζει ότι οι κατακριτές με μαρξιστικό προσανατολισμό παραγνωρίζουν το γεγονός ότι το εργατικό κίνημα, παρά την αντίσταση του κεφαλαίου και του κράτους του, κατάφερε να επιβάλλει μια σειρά από διεκδικήσεις, που βελτίωσαν σημαντικά την κατάσταση των εργατών όπως π.χ. την καθιέρωση της Κοινωνικής Ασφάλειας την εποχή του Bismarck. Με την έννοια αυτή ο Khella υποστηρίζει ότι τα συμπτώματα που βγάζουν ο Hollstein και η Meinhold από την κριτική της Κοινωνικής Εργασίας είναι λανθασμένα, διότι δεν λαβαίνουν υπόψη την αναγκαιότητα του άμεσου εφοδιασμού των παιδιών των εργατών και του κοινωνικού εφοδιασμού της εργατικής οικογένειας. Αυτή η στάση σημαίνει βασικά εξάλειψη του κοινωνικού προβλήματος κάτω από καπιταλιστικές συνθήκες ... Μια θεωρητική εξάλειψη του κοινωνικού προβλήματος, όμως, δεν εξυπηρετεί τίποτε άλλο από την πολιτική λιτότητας του κράτους." (στο ίδιο σελ. 25 κ.ε.) Στην προκειμένη περίπτωση συμφωνούμε με τον Khella εις το ότι αυτή η "αντικοινωνικο-παιδαγωγική" θα αποθαρρύνει τους Κοινωνικούς Λειτουργούς που απασχολούνται στον κοινωνικό τομέα και δεν κάνει τίποτε άλλο από το να προάγει τον "κοινωνικό μηδενισμό" και την "παιδαγωγική απαισιοδοξία." (στο ίδιο σελ. 26)

Ο Khella θεωρεί τον αγώνα για τη διατήρηση και διεύρυνση του κοινωνικού

εφοδιασμού που να ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα του πληθυσμού αναγκαίο, διότι η βελτίωση του κοινωνικού και παιδαγωγικού εφοδιασμού ενισχύει την αγωνιστική δύναμη της εργατικής τάξης. Η εναλλακτική λύση για τον Khella δεν αποτελεί την "κατάργηση της κοινωνικής εργασίας" αλλά την "κοινωνική εργασία από κάτω." (στο ίδιο σελ. 26). Με αυτή τη μορφή της κοινωνικής εργασίας ο Khella θέλει να βελτιώσει την αντίσταση των ενδιαφερομένων και να τους διαπαιδαγωγήσει "να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά καταστάσεις σύγκρουσης." (στο ίδιο σελ. 27)

Σ' αυτή τη μορφή κοινωνικής εργασίας βλέπει ο Khella δικαίως μια εποικοδομητική προσέγγιση, διότι αποσκοπεί στην αντίληψη και αλλαγή της κοινωνικής πραγματικότητας εκ μέρους των ενδιαφερομένων σε μια εναλλακτική διαδικασία δράσης και αξιολόγησης (βλέπε σελ. 2-32). Ο Khella απορρίπτει ταυτόχρονα την "παιδαγωγική προσαρμογής" και υποστηρίζει την "παιδαγωγικής σύγκρουσης" που στηρίζεται στην αντίληψη ότι "η αντίφαση διαλύει την εσωτερική δυναμική για την διαμάχη με το κοινωνικό περιβάλλον. Η αντίφαση αυτή δεν πρέπει να καταπιέζεται αλλά να συνειδητοποιείται. Ενώ στην παιδαγωγική προσαρμογής η μάθηση αποτελεί μια παθητική και ατομική διαδικασία, αποτελεί αυτή στην παιδαγωγική σύγκρουσης μια ενεργό και συλλογική διαδικασία γνώση. Η παιδαγωγική σύγκρουσης ορίζεται σαν εμπειρία, εμπάθυνση και λύση αντιφάσεων. Γι' αυτό το λόγο η γνώση και η δράση, η θεωρία και η πράξη βρίσκονται σε μια συνεχή αλληλοεπίδραση. Με το να αλλάξουν και οι ίδιοι. Η γνώση και η λύση αντιφάσεων πρέπει να πραγματοποιούνται με συγκεκριμένα παραδείγματα από την κοινωνική πραγματικότητα και τις εμπειρίες διαβίωσης των ενδιαφερομένων με συστηματική διδακτική προετοιμασία.

Παράδειγμα: Αυτή είναι μια γειτονιά. Η γειτονιά έχει ωραία σπίτια.

- Η γειτονιά μας έχει παλιά σπίτια. Γιατί;

Αυτή η γειτονιά έχει ωραία πάρκα και παιδικές χαρές.

- Η γειτονιά μας δεν έχει πάρκα και παιδικές χαρές. Γιατί;

- Αυτή η γειτονιά έχει ωραία σχολεία. - Η γειτονιά μας δεν έχει ωραία σχολεία. Γιατί;
Στη γειτονιά αυτή έχει κολυμβητήριο.

- Στη γειτονιά μας δεν έχει κολυμβητήριο. Γιατί;

Η γειτονιά αυτή έχει ησυχία και καθαρό περιβάλλον.

- Στη δική μας γειτονιά έχει πολύ θόρυβο και το περιβάλλον είναι μολυσμένο. Γιατί;

- Στην γειτονιά αυτή όλοι έχουν δικά τους σπίτια.

Εμείς δεν έχουμε δικά μας σπίτια. Γιατί;

Στη γειτονιά αυτή είναι όλοι πλούσιοι. Στη γειτονιά μας είμαστε όλοι φτωχοί. Αλήθεια, γιατί είμαστε όλοι φτωχοί;

Με την έννοια αυτή η παιδαγωγική σύγκρουσης έχει σκοπό να βοηθήσει τους ενδιαφερομένους να αποκτήσουν την ικανότητα να συνειδητοποιήσουν την κατάστασή τους, να καθορίσουν την αντίφαση ανάμεσα στις ανάγκες τους και τα ενδιαφέροντα του συστήματος και να αναπτύξουν τρόπους και μεθόδους διεκδίκησης των ατομικών τους συμφερόντων (στο ίδιο σελ. 69). Η κριτική θεωρία (που αναπτύχθηκε από τους ιδρυτές της Κριτικής Σχολής της Φραγκφούρτης Horkheimer, Adorno και Marcuse), που προσανατολίζεται στην αρχή της "ωριμότητας", "αυτοδιάθεσης", "ελευθερίας", του "εκδημοκρατισμού" και της "χειραφέτησης", δεν προϋποθέτει κανένα πρότυπο μιας ιδεώδους κοινωνίας, αλλά αναλύει κριτικά κάθε κοινωνία, για να διαπιστώσει, αν εφαρμόζονται οι παραπάνω αρχές ή όχι (βλέπε Margburger 1979, σελ. 130 κ.ε.). Η παραπάνω θεωρία ξεκινά από τη διαπίστωση ότι "οι εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες

ορίζονται σημαντικά ή τουλάχιστον συγκαθορίζονται από τις οικονομικές συνθήκες, τις συνθήκες παραγωγής και κατανάλωσης." (στο ίδιο σελ. 131)

5. Οι "ανάγκες" των ενδιαφερομένων

Σύμφωνα με την παραπάνω θεωρία πρέπει να βελτιωθούν οι κοινωνικές συνθήκες σε τέτοιο βαθμό, ώστε είναι δυνατή η χειραφέτηση του ατόμου. Στη θέση της "λανθασμένης" συνείδησης πρέπει να μπει η "σωστή" συνείδηση, για να μπορέσει το άτομο να αντιληφθεί τις πραγματικές συνθήκες.

Ο Marburger εννοεί με τον όρο χειραφέτηση την "απελευθέρωση των υποκειμένων από συνθήκες, που εμποδίζουν την ελεύθερη, αυτόνομη σκέψη και δράση τους." (στο ίδιο σελ. 11). Επί του προκειμένου χειραφέτηση δεν είναι "ούτε μόνο μία ατομική ωρίμανση χωρίς την αναζήτηση δυνατοτήτων αλλαγής των φυσικών και κοινωνικών συνθηκών, αλλά ούτε μόνο μία αλλαγή των κοινωνικών όρων πλαισίου, χωρίς την ελεύθερη σκέψη των ενδιαφερομένων και την ικανότητά τους για μια κοινωνική συμμετοχή και συνυπευθυνότητα." (στο ίδιο σελ. 11). Συνεπώς η κοινωνική εργασία χειραφέτησης στοχεύει στο να καταστήσει τον άνθρωπο ικανό, να αντιμετωπίσει εποικοδομητικά συγκρούσεις στους διάφορους κοινωνικούς τομείς, να συνειδητοποιήσει και να διεκδικήσει τα ενδιαφέροντά του στον κοινωνικό και πολιτικό τομέα. Μετά την παραπάνω αντιπαράθεση μπορούμε να διαπιστώσουμε μαζί με τον βραζιλιανό παιδαγωγό Paulo Freire ότι "χειραφέτηση" είναι μία διαδικασία, στην οποία οι ενδιαφερόμενοι αποκτάνε την ικανότητα, να αντιληφθούν την κατάστασή τους σαν πρόβλημα (ευαισθητοποίηση) και να λύσουν το πρόβλημα αυτό σε μία διαδικασία αξιολόγησης και δράσης (ενεργοποίηση, κινητοποίηση). (Freire 1973, σελ.14)

Με τον όρο "πρόβλημα" εννοεί ότι ο ενδιαφερόμενος αντιλαμβάνεται, συνειδητοποιεί τις *πραγματικές* του ανάγκες, όχι τις ψεύτικες ανάγκες, που στην ουσία δεν εξυπηρετούν τον ενδιαφερόμενο, αλλά την διαιώνιση των κοινωνικών ανισοτήτων. Ο Jouhy χαρακτηρίζει αυτές τις ανάγκες "παραμορφωμένες" ανάγκες. Διαπιστώνει ότι η αντίληψη της "καλής ζωής" του εργάτη της σημερινής εποχής αντικατοπτρίζει τις αντιλήψεις των αστών πριν από 50 - 100 χρόνια και αποδίδει την τάση απομίμησης των αξιών της αστικής τάξης από τα λαϊκά στρώματα κυρίως σε ψυχολογικούς λόγους. Ατομα που ζουν κάτω από στερήσεις υλικών αγαθών, τείνουν να κρίνουν την επιτυχία και την ευτυχία με τα κριτήρια της μεσαίας τάξης, της γενιάς των παπούδων τους. Έτσι λοιπόν ικανοποιούν τις επιθυμίες τους για μια πολυτελή και άνετη ζωή αγοράζοντας τις φθηνές απομιμήσεις των συμβόλων "Status" του παρελθόντος, ενώ οι υλικές και πολιτιστικές αξίες καθορίζονται σήμερα πάλι από τη σημερινή ανώτερη τάξη (Jouhy 1980, 196)

Η Κ.Ε. που προσπαθεί να ικανοποιήσει μόνο τις ανάγκες των πελατών, που απορρέουν από την υλική και ψυχική τους ανάγκη, αν και επιφέρει ένα στιγμιαίο καθησυχασμό, εν τούτοις δεν κάνει τίποτε άλλο από το να σταθεροποιήσει τις "παραμορφωμένες" τους ανάγκες. Έτσι, λοιπόν, η κάλυψη των επιφανειακών αναγκών των πελατών με διάφορα εντυπωσιακά προγράμματα ψυχαγωγίας και διασκέδασης δεν είναι τίποτε άλλο από μια επιπόλαια αντιμετώπιση των αναγκών των ενδιαφερομένων, διότι, όπως διαπιστώνει η ψυχοθεραπεία, "όσο πιο βαθιά στην αθλιότητα βρίσκονται οι άνθρωποι, τόσο λιγώτερο είναι σε θέση να καθορίσουν μόνοι τους τις ανάγκες τους." (Jouhy 1980, 196)

Έτσι, λοιπόν, η Κ.Ε. που ασχολείται μόνο με το να ικανοποιεί τις παραμορφωμένες ανάγκες των ενδιαφερομένων, σταθεροποιεί την απάθεια και την αδιαφορία τους και

τους εμποδίζει να αποκτήσουν τις ικανότητες εποικοδομητικής αντιμετώπισης των προβλημάτων τους.

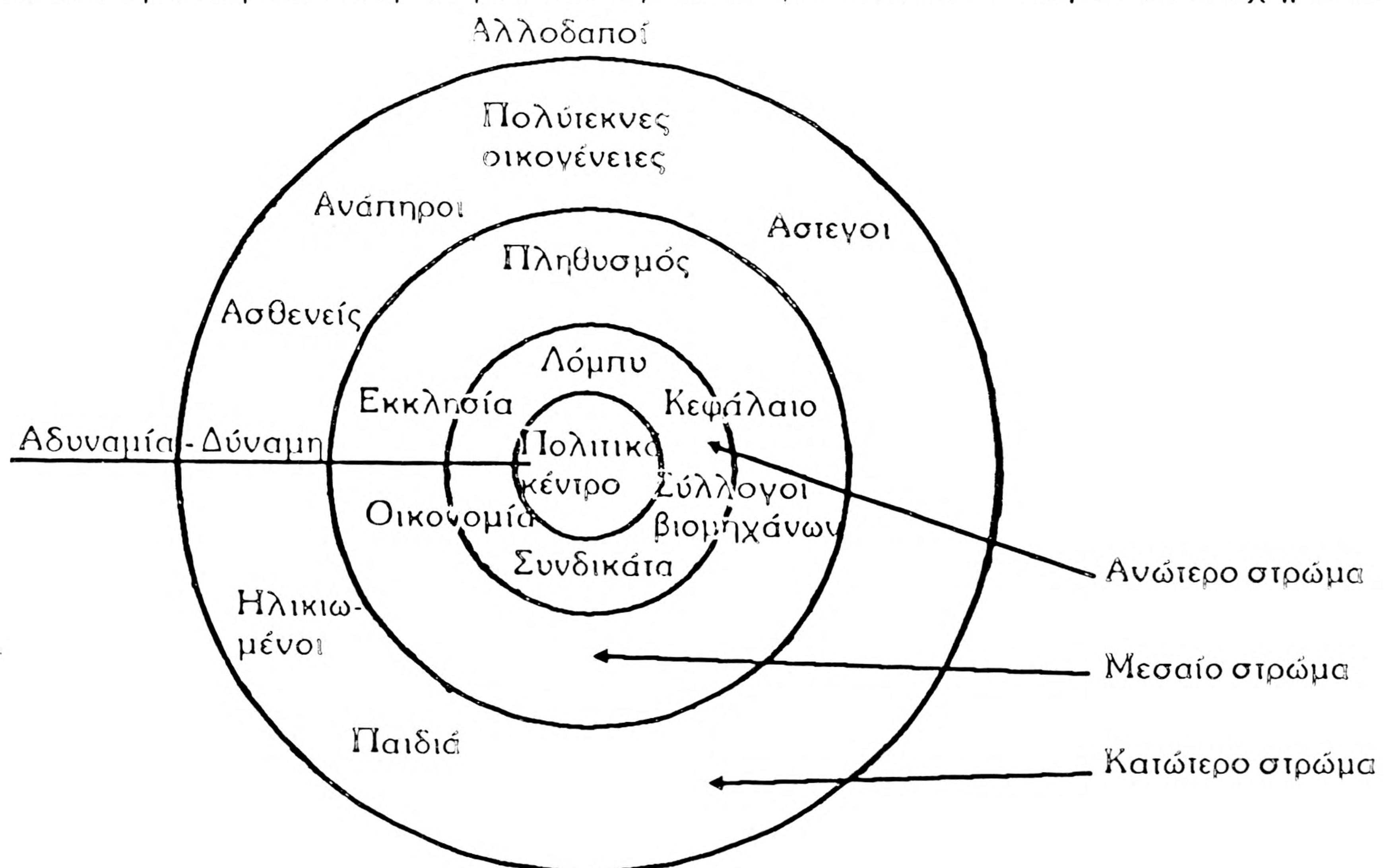
Αυτό σημαίνει ότι οι ενδιαφερόμενοι πρέπει να βοηθηθούν να διατυπώσουν και να προβάλλουν τις "πραγματικές τους ανάγκες και απέναντι στην κοινωνική οργάνωση, η οποία πρέπει να δείχνει κατανόηση και να μη προσπαθεί να προσαρμόσει τους ενδιαφερόμενους στο πλαίσιο που της έχει καθοριστεί από το νόμο. Εξ άλλου η Κ.Ε. εργασία δεν μπορεί να είναι ένας στεγανός χώρος, μέσα στον οποίο γίνεται επισκευή μηχανημάτων, αλλά μια εργασία που πρέπει να βοηθήσει τους ενδιαφερόμενους να συμβάλλουν και στην αλλαγή των κοινωνικών θεσμών (Jouhny 1980, 197).

6. Η παιδαγωγική διάσταση της Κοινωνικής Εργασίας.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η Κ.Ε. δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο στο ρόλο του "πυροσβέστη", αλλά πρέπει να βοηθήσει το άτομο να χειραφετηθεί, αν φύγει δηλαδή για πάντα από τη σχέση εξάρτησης. Στην προκειμένη περίπτωση ανάγκη δεν θεωρείται μόνο η έλλειψη κατοικίας, εργασίας, τροφής, ενδυμασία, κ.λ.π. αλλά και η έλλειψη της ικανότητας να αντιμετωπίσει μόνος τους ή συλλογικά προβληματικές καταστάσεις. Συνεπώς "αθλιότητα" υπάρχει και όταν το άτομο "αισθάνεται σαν αντικείμενο των κοινωνικών συνθηκών και σαν απαθές θύμα". (Jouhy 1980, 195).

Βέβαια όλοι μας γνωρίζουμε από την πράξη πόσο δύσκολο είναι να ξεπεράσουν οι ενδιαφερόμενοι την νοοτροπία της απάθειας και να καταστούν ικανοί να δράσουν αυτόνομα και υπεύθυνα. Ο Jouhy βλέπει την βοήθεια για αυτοβοήθεια το "ξεπέρασμα του συνδρόμου του θύματος." (195).

Η κοινωνική θέση των περιθωριακών ομάδων φαίνεται στο παρακάτω σχήμα του OFFE:

Στο κέντρο λαβαίνονται οι πολιτικές αποφάσεις. Εξω από το κέντρο βρίσκονται οι διάφορες κοινωνικές ομάδες συμφερόντων (lobby) που επηρεάζουν το κέντρο λήψης αποφάσεων. Στον επόμενο κύκλο βρίσκονται τα μη οργανωμένα στρώματα που πληθυσμού. Στο τέλος συναντάμε τις περιθωριακές ομάδες. Η απόσταση κάθε ομάδας από τον πολιτικό κέντρο καθορίζει και την κοινωνική επιρροή που έχει κάθε ομάδα να διακδικήσει και να επιβάλλει τα συμφέροντά της, διότι η ικανότητα σύγκρουσης κάθε

ομάδας εξαρτάται από τη δύναμη που έχει να επιβάλλει τις απόψεις της στο γενικό κοινωνικό πλαίσιο. Συνεπώς οι περιθωριακές ομάδες δεν έχουν καμία σχεδόν δυνατότητα να προωθήσουν ή να επιβάλλουν τις απόψεις τους, διότι βρίσκονται ουσιαστικά στη θέση του μόνιμου θεατή. Στην προκειμένη περίπτωση βλέπουμε ότι δεν αρκεί μόνο ο ρόλος του "πυροσβέστη" ο οποίος βέβαια είναι απαραίτητος και στο μέλλον, διότι η κοινωνία ποτέ δεν θα είναι απαλλαγμένη από υλικές και ψυχικές ανάγκες (π.χ. ασθένειες, θανάτους, στεναχώριες, απαγορευσεις, τραυματισμούς, μοναξιά κ.λ.π), αλλά η χειραφέτηση επιβάλλει την αντίληψη ενός ενεργητικού ρόλου. Αυτό σημαίνει ότι η Κ.Ε. πρέπει να ακολουθήσει μια συστηματική και προγραμματισμένη προσέγγιση, κατά την οποία οι ενδιαφερόμενοι να καταστούν ικανοί όχι μόνο να ξεπεράσουν το σύνδρομο του θύματος, αλλά και να διαμορφώσουν το κοινωνικό τους περιβάλλον σύμφωνα με τις πραγματικές τους ανάγκες.

Η θεωρία της μάθησης μας διδάσκει ότι η συμπεριφορά ενός ατόμου δεν μπορεί να αλλάξει μόνο με συζητήσεις και υποδείξεις στον κενό χώρο, αλλά με συγκεκριμένες εμπειρίες, διότι η παρούσα συμπεριφορά του ατόμου είναι αποτέλεσμα των μέχρι τώρα εμπειριών του, των συνθηκών της κοινωνικοποίησής του. Συνεπώς το άτομο θα έχει διάθεση να μάθει και να εφαρμόσει νέους τρόπους συμπεριφοράς, όταν η εφαρμογή τους το βοηθά να αντιμετωπίσει με επιτυχία προβληματικές καταστάσεις.

Γι' αυτό λοιπόν η διαδικασία αυτοβοήθειας του ενδιαφερόμενου πρέπει να περιέχει το δυναμικό στοιχείο της επιτυχούς δράσης, το οποίο το οδηγεί όχι μόνο στη λύση τους προβλήματος αλλά και στην απόκτηση ικανοτήτων για την αντιμετώπιση παρόμοιων καταστάσεων (Meinhold 165 - 167).

Ο Giesecke βλέπει στην "χειραφέτηση" δύο διαστάσεις:

α) "την πολιτική" που έχει σκοπό να καταργήσει όλες τις μη αναγκαίες μορφές εξάρτησης και συνεπώς και της άσκησης εξουσίας, με σκοπό τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας.

β) την "παιδαγωγική" που έχει σκοπό να δώσει στον νέο "δυνατότητες μάθησης" για να μάθουν και να εφαρμόσουν τις μορφές συμπεριφοράς και δράσης" που είναι απαραίτητες για την κοινωνική αλλαγή. (Spaniel 1980, 153).

Για να διεγερθεί η διάθεση μάθησης και το κίνητρο για δράση με σκοπό την κοινωνική αλλαγή, πρέπει να γίνονται παρεμβάσεις σε τομείς, στους οποίους ο νέος αντιμετωπίζει καταστάσεις σύγκρουσης στο χώρο της κοινωνικοποίησής του (spaniel 1980, 153).

Ο Habermas είναι της γνώμης ότι η "χειραφέτηση" περνά μέσα από την αλλαγή των θεσμών, διότι πιστεύει ότι οι θεσμοί σταθεροποιούν τις δομές εξουσίας και αντικειμενοποιούν τον άνθρωπο. Συνεπώς για τον Habermas η "κριτική της εξουσίας πρέπει να είναι βασικά κριτική των θεσμών." (Spaniel 1980, 136). Στην προκειμένη περίπτωση "χειραφέτηση" σημαίνει απελευθέρωση του ανθρώπου από την εξουσία που ασκείται μέσω των θεσμών. Αυτή η απελευθέρωση επιτυγχάνεται με την κριτική και αυτοκριτική (Selb streflexion) που επιτυγχάνουν την θεραπεία, εφ' όσον όμως, όταν η καταπίεση θα είναι αισθητή σαν πόνος (θλίψη, ή κακό) σαν μια αφόρητη κατάσταση, με αποτέλεσμα να αισθάνεται το άτομο ένα "έντονο ενδιαφέρον για την άρση αυτής της κατάστασης ... διότι μόνο όποιος αισθάνεται την κοινωνία σαν άρρωστη και υποφέρει από αυτή την κατάσταση, μπορεί να δείξει ενδιαφέρον για την αλλαγή της, μια αλλαγή στην κατεύθυνση μιας επιτυχούς, διαδικασίας επιμόρφωσης, που πρέπει να υλοποιηθεί σε ένα "ουτοπιστικό σχέδιο." (Spaniel 1980, 136).

Ο Spaniel πιστεύει ότι οι κριτικές θεωρίες χειραφέτησης, παρά το γεγονός ότι τείνουν

να απλοποιούν τους κοινωνικούς συσχετισμούς, έχουν πετύχει κάτι το πολύ σημαντικό: "στρέψανε την προσοχή μας στην σημασία των κοινωνικών συσχετισμών για την δράση του κοινωνικού λειτουργού, μας ευαισθητοποίησαν σχετικά με τις αρνητικές συνθήκες και διαφοροποίησαν κάπως τη φαινομενική τους μονιμότητα." (Spaniel 1980, 155).

Ο συγγραφέας προειδοποιεί ότι θα ήταν μοιραίο, αν στην "ευφορία της κριτικής της κοινωνίας" ξεχνούσε κανείς ότι ο άνθρωπος αποτελεί και ένα προσωπικό ον και όχι μόνο προϊόν κοινωνικής ανεπάρκειας." (Spaniel 1980, 156).

7. Ο στόχος της "προοδευτικής" Κοινωνικής Εργασίας.

Η προοδευτική Κ.Ε. πρέπει να έχει σαν στόχο τη χειραφέτηση του ατόμου και την εξάλειψη των κοινωνικών αιτιών της κοινωνικής διάκρισης. Γι' αυτό η Κ.Ε. χειραφέτησης στρέφεται και προς το άτομο και προς την κοινωνία. (Ζωγράφου 1984, 13). Συνεπώς η Κ.Ε. προσπαθεί να αλλάξει την υπάρχουσα δημοκρατική κοινωνία αναφορικά με την εξασφάλιση για όλα τα άτομα ίσων ευκαιριών, δικαιοσύνης και πραγματικής ελευθερίας.

Αυτό σημαίνει ότι η Κ.Ε. πρέπει να καταστήσει ικανούς τους ενδιαφερόμενους να κάνουν χρήση των δικαιωμάτων και των δυνατοτήτων που τους παρέχει το σύστημα, με το να αντιμετωπίζουν καταστάσεις σύγκρουσης εποικοδομητικά και από την άλλη μεριά να αγωνιστούν για κοινωνικές αλλαγές που θα συμβάλλουν στην εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων.

Συνεπώς η Κοινωνική Εργασία που οδηγεί στην παθητική προσαρμογή του ατόμου πρέπει να αντικατασταθεί από την δυναμική προσαρμογή, στην οποία η σύγκρουση και ο δημοκρατικός κριτικός διάλογος, αποτελούν βασικούς παράγοντες επίλυσης προβλημάτων.

Η Κ.Ε. πρέπει να αγωνίζεται για μια καλύτερη κοινωνία, βάζοντας σαν γνώμονα την υλοποίηση των αρχών του συντάγματος: ελευθερία, ισότητα, δικαιοσύνη και ίσες ευκαιρίες για όλους. (Ζωγράφου 1984, 11).

Η ΚΕΑ πρέπει να αποτελεί το πρώτο βήμα για μία κοινή αποκάλυψη και συνειδητοποίηση προβληματικών καταστάσεων. Τα όρια της ΚΕΑ είναι εκεί όπου δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τα αίτια ενός προβλήματος. Γίνεται μάλιστα επιζήμια, όταν δεν αντιλαμβάνεται τα όριά της και υπερεκτιμά την αποτελεσματικότητά της. (IBEN 1970, 190).

Το ίδιο θα μπορούσε να πει κανείς και για την ΚΕΟ, διότι και η ΚΕΟ αποτελεί μία από τις δυνατότητες για μια παρέμβαση του Κ.Λ. σε διάφορους χώρους της κοινωνικοποίησης. Εν τούτοις δεν μπορεί να λύσει προβλήματα που τα αίτιά τους οφείλονται σε κοινωνικο-πολιτικούς παράγοντες. Γι' αυτό, λοιπόν, η Κ.Ε. πρέπει να συμπεριλαμβάνει τον κοινωνικό περίγυρο και να παρεμβαίνει διορθωτικά και προφυλακτικά.

Κριτική αποτίμηση.

Συμπερασματικά θα συμφωνούσαμε με τον Peter, ο οποίος διαπιστώνει ότι είναι "απαραίτητος ένας βασικός προσανατολισμός προς την κοινότητα ή - με άλλα λόγια - ένας προσανατολισμός στο συνολικό συσχετισμό της δημιουργίας των κοινωνικών προβλημάτων και το είδος της επεξεργασίας των προβλημάτων σε πολιτικές ενότητες (π.χ. τοπική αυτοδιοίκηση)." (Peter 1982, σελ. 27). Αν υποθέσει κανείς ότι η κοινωνική εργασία πρέπει να προσανατολίζεται βασικά προς την "κοινότητα", τότε οι παραδοσιακές μέθοδοι της Κοινωνικής Εργασίας μπορούν να χαρακτηρισθούν "απλώς σαν δυνατές μορφές εργασίας." (Peter 1982, σελ. 27). Ο Peter αναφέρεται στους

Muller/Olk/Otto (1982) και τονίζει ότι οι παραπάνω συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η "μέχρι τώρα "αντισταθμιστική" προσέγγισή της Κοινωνικής Εργασίας είναι ανεπαρκής, επειδή προσανατολίζεται στην ατομική περίπτωση." Οι εν λόγω συγγραφείς υποστηρίζουν ένα "κοινωνικο-τοπικό προσανατολισμό", σύμφωνα με τον οποίο η διαμεθοδική αντιμετώπιση των "περιπτώσεων" θα γίνεται "αντικείμενο κοινωνικο-οικολογικών και κοινωνικο-πολιτικών επεμβάσεων. "Αυτές οι προσεγγίσεις σημαίνουν τη ριζοσπαστική απομάκρυνση από τις παραδοσιακές μεθόδους της Κοινωνικής Εργασίας με Ατομα και Κοινωνικής Εργασίας με Ομάδα που έχουν σαν επίκεντρο το άτομο." (Peter 1982, σελ. 27).

Η πράξη όμως δείχνει ότι μια Κ.Ε.Κ. χειραφέτησης σύμφωνα με τον Ibek, Muller, Sprech και Alinsky, που οδηγεί στην ενεργοποίηση, κινητοποίηση, πολιτικοποίηση και συλλογική δράση των ενδιαφερομένων για την διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους εκμεταλευόμενοι όλους τους βοηθητικούς πόρους και τα δημοκρατικά μέσα αγώνα, είναι στο πλαίσιο των δημοσίων αλλά και ιδιωτικών οργανώσεων Κ.Ε. σχεδόν αδύνατη. Μια τέτοια εργασία είναι δυνατή μόνο στο πλαίσιο των ομάδων πρωτοβουλίας, οι οποίες είναι ευέλικτες, ανεξάρτητες και σε θέση να συνάπτουν εναλλασσόμενες συμμαχίες. (Ζωγράφου 1984, 13). Παρόλα αυτά ο Κ.Λ. πρέπει να χρησιμοποιεί όλες τις δυνατότητες που του προσφέρονται στο πλαίσιο της οργάνωσής του.

Ο Κ.Λ. πρέπει να προσπαθήσει να κερδίσει συμμάχους μέσα και έξω από την οργάνωση, για να δημιουργήσει καλύτερες συνθήκες εργασίας και αυτονομία απέναντι στην οργάνωση. Παρά το γεγονός ότι μια Κ.Ε.Κ. χειραφέτησης δεν είναι δυνατή στο πλαίσιο της οργάνωσης, ο Κ.Λ. μπορεί με την εφαρμογή των αρχών της παραδοσιακής Κ.Ε.Κ. του ROSS να υλοποιήσει ένα μεγάλο μέρος των προϋποθέσεων που οδηγούν στην κινητοποίηση των ενδιαφερομένων, πράγμα που απαιτεί, εκτός από τις σφαιρικές γνώσεις, ξεχωριστό ταλέντο και κυρίως μεγάλη ευαισθησία για τα προβλήματα των κοινωνικά αδικομένων στρωμάτων.

Γενικά η προσοχή του Κ.Λ. πρέπει να κατευθύνεται από την ατομική περίπτωση στην διαμεθοδική αντιμετώπιση των προβλημάτων. Βέβαια ο τρόπος αυτός που είναι και ο πιο αποτελεσματικός είναι και χρονοβόρος. Ενα παράδειγμα από την πράξη δείχνει τις δυνατότητες αυτής της "περιστασιακής" προσέγγισης. (Meinhold 1982, 176 - 178) Ένας ενδιαφερόμενος επισκέπτεται τον Κοινωνικό Λειτουργό στο γραφείο του και ζητά μια διεύθυνση ενός δικηγόρου, για να τον συμβουλευτεί σχετικά με ένα πρόβλημα κατοικίας, διότι ο ιδιοκτήτης της κατοικίας ζητά μια αύξηση του ενοικίου των 30%. Μετά από ολιγόλεπτη συζήτηση διαπιστώνεται ότι ο ενδιαφερόμενος μένει σε μια πολυκατοικία μιας επιχείρησης μαζί με 100 περίπου άλλες οικογένειες αλλοδαπών εργατών. Επειδή η επιχείρηση είχε δηλώσει χρεοκοπία, ήθελε να αναγκάσει τους ενοίκους να εγκαταλείψουν την πολυκατοικία, για να μπορέσει, μετά από τη σχετική ανακαίνιση, να βρεί ενοίκους με μεγάλα εισοδήματα. Με συγκατάθεση του ενδιαφερομένου ο Κ.Λ. επισκέπτεται την πολυκατοικία και μετά από χρονοβόρες συζητήσεις οι ένοικοι (Έλληνες και Τούρκοι) ιδρύουν με τη συνεχή συμπαράσταση του Κ.Λ. μια ομάδα πρωτοβουλίας, η οποία αποφασίζει να κάνει χρήση ενδίκων μέσων. Ταυτόχρονα σε μια διαδικασία πληροφόρησης, ευαισθητοποίησης και ενεργοποίησης, γίνεται η αναζήτηση συμμάχων, για την άσκηση δημόσιας πίεσης.

Εκπρόσωποι διάφορων κοινωνικών ομάδων, θεσμών και οργανώσεων τάσσονται αλληλλέγγυοι με τους ενδιαφερόμενους. Το πρόβλημα λαβαίνει πλέον μεγάλες διαστάσεις και ξεπερνά τα τοπικά όρια. Εκπρόσωποι του Δημοτικού Συμβουλίου της πόλης επισκέπτονται την πολυκατοικία και αναγκάζουν τον ιδιοκτήτη να ανακαίνισει

την πολυκατοικία και να μετατρέψει το προαύλιο σε χώρο παιχνιδιού για τα παιδιά. Με την ευκαιρία αυτή έρχεται στην επικαιρότητα η πολυδιάστατη προβληματική των αλλοδαπών εργατών και των παιδιών τους. Έτσι μια ομάδα πολιτών αναλαμβάνει την διοργάνωση φροντιστηριακών μαθημάτων για τα παιδιά των αλλοδαπών εργατών. Η κινητοποίηση των διαφόρων κοινωνικών και πολιτικών ομάδων είχε σαν αποτέλεσμα να ιδρύσει η πόλη μια υπηρεσία παροχής συμβουλών σε ξένους εργάτες. Με την ενέργεια αυτή αποκτήθηκαν πολλοί σύμμαχοι και "πολλαπλασιαστές" (αλλοδαποί και Γερμανοί) που αργότερα εργάσθηκαν σε συνεργασία με την πόλη και τους Κοινωνικούς Λειτουργούς για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων και συμφερόντων των ξένων εργατών. (Ζωγράφου 1984, 21). Στη διαμεθοδική (περιστασιακή) αυτή προσέγγιση οι ενδιαφερόμενοι είχαν δύο αποτελέσματα:

α) βελτίωση των γενικών συνθηκών διαβίωσής τους με αφορμή ένα μόνο πρόβλημα (δημιουργία νέων κοινωνικών υπηρεσιών)

β) αποτέλεσμα διαδικασίας: Χειραφέτηση των ενδιαφερομένων σε μια διαδικασία δράσης και αξιολόγησης με επίγνωση των συνεπειών των πράξεών τους.

Βέβαια το παράδειγμα αυτό δεν μπορεί να επαναλειφθεί σε κάθε άλλη περίπτωση διότι η διαδικασία εξαρτάται από πολλούς παράγοντες (π.χ. κοινωνική προέλευση των ενδιαφερομένων, κοινωνικο-πολιτικοί συσχετισμοί, οργάνωση, ενδιαφέροντα, ευαισθησία, γνώσεις και εμπειρία του Κοινωνικού Λειτουργού κ.λ.π.), οι οποίοι από περιοχή σε περιοχή είναι διαφορετικοί.

Γενικά, όμως, διαπιστώνει κανείς ότι μια τέτοια προσέγγιση αποτελεί μάλλον την εξαίρεση και όχι τον κανόνα. Ακόμη και στη θεωρία δεν αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. Αυτό βέβαια ευννοείται και από την πρακτική των οργανώσεων που αντιμετωπίζει τους ενδιαφερόμενους σαν "περιπτώσεις".

Έτσι το 1973, 75% των Κοινωνικών Λειτουργών ασχολούνταν στη Γερμανία αποκλειστικά με ΚΕΑ και 15% περίπου με ΚΕΟ. Μόνο 11% περίπου ασχολούνταν με Κ.Ε.Κ (Meinhold 1973, 208-209).

Η ιδιαίτερη προτίμηση της ΚΕΑ σαν διαδικασία με επίκεντρο το άτομο δεν οφείλεται βέβαια μόνο στις αντίξοες συνθήκες εργασίας, αλλά κυρίως στο γεγονός ότι η χρήση "ατομικών θεραπευτικών μεθόδων" σαν "αποκλειστική" αντιμετώπιση του προβλήματος, εξασφαλίζει στον Κοινωνικό Λειτουργό επαγγελματική σιγουριά και κοινωνική αναγνώριση. (Meinhold 1982, σελ. 175).

Στην προκειμένη περίπτωση η Meinhold διαπιστώνει ότι η συνεχής αύξηση των "ελκυστικών προσφορών" στην αγορά της ψυχοθεραπευτικής εξασφαλίζει, εκτός από τα "επιτυχή αποτελέσματα μάθησης", και την επαγγελματική καριέρα. Σε διάφορα επιμορφωτικά σεμινάρια συναντά κανείς πληθώρα μελλόντων "ψυχολόγων" και "ειδικών" σε προβλήματα σχέσεων, οι οποίοι υπόσχονται στον εαυτό τους μια ανάλογη θέση στην αγορά εργασίας ή ακόμη και στην άσκηση του επαγγέλματος του "εκπαιδευτή" ή "επόπτη επιμόρφωσης." (Meinhold 1982, σελ. 182). Αναφορικά με τον αντιφατικό ρόλο της Κοινωνικής Εργασίας, ο Διευθυντής της Ψυχοσωματικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Giessen, καθηγητής Richter, διαπιστώνει τα εξής:

"Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί θέλουν και πρέπει να βοηθάνε τους κοινωνικά αδύνατους και αποτυχημένους. Ταυτόχρονα, όμως, αισθάνονται ότι σε κάθε βήμα που κάνουν, για να υλοποιήσουν αυτή την εντολή, συναντάνε δυσκολίες. Παραφορτωμένοι με περιπτώσεις, με ελλιπή εκπαίδευση, χωρίς να τους δίνεται η δυνατότητα για μια λογική ομαδική εργασία και κυρίως με υπερβολικά χαμηλή αμοιβή, αισθάνονται ότι ενοχλούνται για

να πράξουν αυτό που δήθεν θέλει η κοινωνία να πράξουν και θέλουν και οι ίδιοι να πράξουν. Κερδίζουν την εντύπωση ότι τους εξαπατούν. Αντί να είναι κοινωνικοί θεραπευτές για την πιο ψυχοκοινωνικά ασθενή ομάδα της κοινωνίας, μαθαίνουν να βλέπουν τον εαυτό τους σαν συμβολικές μορφές άλλοθι. Σαν παντομίμες, που έχουν σκοπό να δώσουν την ψευδαίσθηση μιας ανθρωπιστικής συμβολής, για την υλοποίηση της οποίας, όμως, η κοινωνία δεν τους δίνει καμία ευκαιρία. Αυτή η αντίφαση ρόλου επανελαμβάνεται παντού." (Richter 1972, σελ. 45).

Βιβλιογραφία.

Arbeitskreis kritischer Sozialarbeiter (AKS - Berlin): Sozialarbeit zwischen Verwaltung und Caritas "oder: Was die Sozialarbeit hindert, die Interessen der "Klienten" zu vertreten, in: Hollstein 1973, S. 226 - 242

Bang, Ruth: Psychologische und methodische Grundlagen der Einzelfallhilfe (casework), Munchen/Basel 1968

Biestek, F.: Wesen und Grundsätze der helfenden Beziehung in der sozialen Einzelhilfe, Freiburg i. Br. 1972

Boulet/Krauss/Oelschlagel: Gemeinwesenarbeit - Eine Grundlegung, Bielefeld 1980

Coburn - Staeger, U.: Aufbaustudiengang "Ausländerpädagogik". Die Ausbildungskonzeption der Pädagogischen Hochschule Schwabisch-Gmünd, in: Blätter der Wohlfahrtspflege 9/81, S. 220 - 222

Freire, P.: Pädagogik der Unterdrückten, Reinbek bei Hamburg 1973

Gottschalch, M. / Schonwetter / Soukup, G.: Sozialisationsforschung, Frankfurt 1974

Henninger, Herbert: Zur Umsetzung kritisch emanzipatorischer Theorien in der Praxis der Sozialarbeit, in: Graf Bethlen / Sing / Spanhel: Möglichkeiten und Grenzen der Sozialarbeit in sozialen Rechtsstaat, S. 147 - 156

Hollis, F.: Soziale Einzelhilfe als psychosoziale Behandlung, Freiburg i. Br. 1971

Hollstein, Walter: Sozialarbeit im Kapitalismus - Themen und Probleme, in: Hollstein, Walter / Meinhold, Marianne: Sozialarbeit unter kapitalistischen Produktionsbedingungen, Frankfurt 1973, S. 9 - 43

Hollstein, Walter: Hilfe und Kapital - Zur Funktionsbestimmung der Sozialarbeit, in: Hollstein 1973, S. 167 - 207

Iben, Gerd: Die Methoden der Sozialpädagogik / Sozialarbeit, in: Funk-koleg, Erziehungswissenschaft 2, Frankfurt 1970, S. 188 - 205

Iben, Gerd / Drygala, I.: Gemeinwesenarbeit in sozialen Brennpunkten, München 1981

Iben, G.: Zur Methodenfrage in der Aktions - und Handlungsforschung, in: Iben, G.: Beraten und Handeln - Zum Umgang zwischen Wissenschaftlern und Praktikern, München 1981, S. 98 - 118

Jouhy, Ernest: Die Bedürfnisse gemeinsam formulieren. Sozialarbeit der achtziger Jahre in: Blätter der Wohlfahrtspflege, Heft 8 August 1980, S. 195 - 197

Khella, Karaman: Theorie und Praxis der Sozialarbeit und Sozialpädagogik, Teil 1, Hamburg (ohne Jahr)

Khella, K.: Sozialarbeit von unten, Praktische Methoden fortschrittlicher Sozialarbeit und Sozialpädagogik, Hamburg 1982

Konopka, Gisela: Sozial Gruppenarbeit (social group work), in: Pfaffenberger Hans: Grundbegriffe und Methoden der Sozialarbeit, Neuwied und Berlin 1974, S. 115 - 205

Konopka, Gisela: Soziale Gruppenarbeit: ein helfender Prozeß, Weinheim / Berlin / Basel 1971

Konopka, Gisela: Soziale Gruppenarbeit, ein helfender Prozeß, Weinheim, 1978 (6. Auflage)

Langenohl - Weyer, A. / Vink, J.: Weiterbildung mit Ausländern, in: Langenohl - Weyer / Wennekes u.a.: Zur Integration der Ausländer im Bildungsbereich, München 1979, 2. Auflage 1980, S. 159-179

Lewin, K.: Tat - Forschung und Minderheitsprobleme, in: Die Lösung sozialer Konflikte, Bad Nauheim 1953, zit. nach Iben, G., Zur Methodenfrage in der Aktions- und Handlungsforschung ... a.a.O., S. 117 - 118

Marburger, H.: Entwicklung und Konzepte der Sozialpädagogik, München 1979, 2. Auflage 1991

Müller, W.: Zum gegenwertigen Stand von Gemeinwesenarbeit, in: Bahr / Gronemeyer (Hg.), Konfliktorientierte Gemeinwesenarbeit, Darmstadt und Neuwied 1974, S. 83 - 111

Müller, W. u.a.: Gemeinwesenarbeit als entwickelte Form kommunaler Fürsorge, in: Materialien zur Jugend - und Sozialarbeit, 8 Reader zur Theorie und Strategie von Gemeinwesenarbeit, Victor Gollanz Stiftung, Frankfurt 1975, S. 14 - 34

Müller, Siegfried / Otto, Hans - Uwe / Peter, Hilmar / Sunkel, Heinz (Hg.): Handlungskompetenz in der Sozialarbeit / Sozialpädagogik I, Bielefeld 1982, S. 5 - 31

Meinhold, Marianne: Zum Selbstverständnis und zur Funktion von Sozialarbeitern am Beispiel von Theorie und Praxis der sozialen Einzelhilfe, in: Hollstein 1973, S. 208 - 225

Perlman, Helen: Soziale Einzelhilfe als problemloser Prozeß, Freiburg 1969

Perlman, Helen: Soziale Einzelhilfe als problemloser Prozeß, Toronto 1957, Freiburg i. Br. 3. Auflage 1973

Peter, Hilmar: Handlungskompetenz in der "klassischen" Methodenliteratur der Sozialarbeit und Perspektiven für eine Neuorientierung, in: Müller, Siegfried u.a. Bielefeld 1982, S. 5 - 31

Richter, Horst: Die Gruppe, Reinbek bei Hamburg 1972

Rogers, C. R.: Counseling and psychotherapy 1942

Ross, Murray, G.: Gemeinwesenarbeit - Theorie - Prinzipien - Praxis, New York 1955, Freiburg im Breisgau (2. Auflage) 1971

Schuster, Dieter: Die deutsche Gewerkschaftsbewegung, Hannover 1970

Spanhel, Dieter: Die anthropologischen Grundlagen sozialpädagogischen Handelns, in: Graf, Bethlen / Sing / Spanhel: Möglichkeiten und Grenzen der Sozialarbeit im sozialen Rechtsstaat, München 1980, S. 133 - 146

Tausch, Reinhard: Gesprächspsychotherapie, Göttingen 1973 (5. Aufl.)

Zografou, Andreas: Emanzipatorische Sozialarbeit / Sozialpädagogik mit ausländischen Arbeitnehmern in der Bundesrepublik - Theorie und Praxis, Frankfurt 1984

Μαλούτας, Θ. / Οικονόμου, Δ.: Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα, Αθήνα 1988

Πυργιωτάκης, Ιωάννης: Κοινωνικοποίηση και εκπαιδευτικές ανισότητες, Αθήνα 1984

Φραγκουδάκη, Άννα: Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης - Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο, Αθήνα 1985.